M.
,48
ra

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

PAUL ADAM NACHFOLGER
KARL LION
KUNSTBUCHBINDEREI
DÜSSELDORF

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

DE

STAD

KLEEF,

HAAR

GEZONDHEIDBRON,

ENDE OMLEGGENDE

LANDSDOUWEN,

IN *KUNSTPRENTEN* VERBEELD.

Berymd en met aantekeningen opgehelderd, door

PIETER LANGENDYK.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Rara
HM III, 48

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

DE

STAD

KLEEF,

HAAR *GEZONDHEIDBRON*, EN OMLEGGENDE *LANDSDOUWEN*,

IN KUNSTPRENTEN VERBEELD.

Berymd, en met aantekeningen opgehelderd, door

PIETER LANGENDYK.

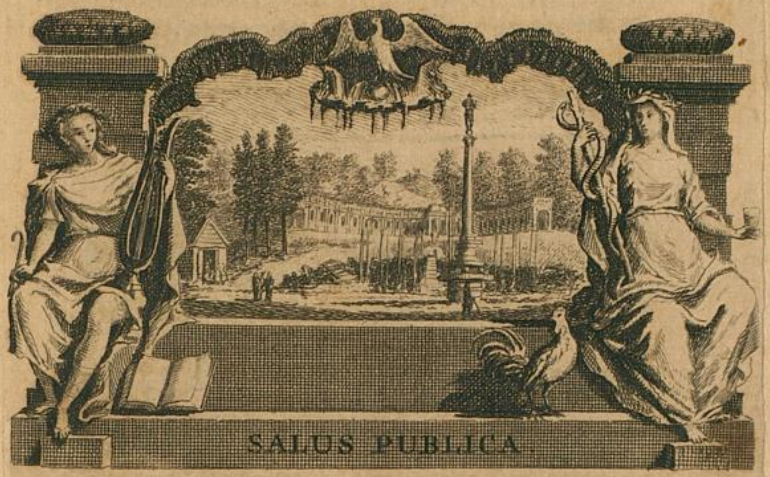

TE HAERLEM,

By *JAN BOSCH*, Boekverkooper 1747.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

DE VERMAKELYKE GEZICHTEN DER STAD KLEEF, DE GEZONDHEIDS BRON, EN DE OMLEGGENDE LANDSDOUWEN,

In KUNSTPRENTEN *verbeeld; en in Vaerzen opgehelderd*

Ô Edel KLEEF! hoogvorstlyk hof,
'tLust ons te weiden in uw lof,
En wand'lend' door uw groene dreeven,
't Geen ons de BEIJERS kunst verbeeld,
Waar door hy geest en zinnen streelt,
In Neêrlands maatzang na te streeven.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Uw Berg is tans myn Helikon.
Ik drink uit uw Gezondheidbron.
Een artſeny voor duizend quaalen.
Ei luiſter hoe myn Zangnimf zingt,
Terwyl uw leevend water ſpringt,
Gekoeſterd door de Zonneſtraalen.

Heer SCHUTTE! ſchrandre Podalier,
Ontfang by de edele Laurier,
Die u Geneeskonſt heeft geſchonken,
Een blaadje, dat de Poëzy
U toewyd voor uw artſeny,
Die hart en zinnen kan ontvonken.

Godts goedheid wees u de eerſte maal
Die aangenaame waterſtraal,
Die duizend kranken zou geneezen.
Hy bracht in Kleefs vermakelyk oort,
By zo veel wondren, 't wonder voort,
Dat daar nooit was gezien voordeezen.

Is

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Is Aken door zyn Bad vermaard,
De lof van Kleef zal over de aard
Niet minder in elks ooren klinken;
Dewyl de koninglyke Held,
Die Duitſchland heeft in ruſt herſteld,
Elk gunt uit uwe Bron te drinken,

En bouwt een vorſtlyk Bronpaleis,
Met veel vertrekken naar den eiſch,
Ten dienſt van alle Vreemdelingen.
Voor die genade mag nu elk
Friſch op! met een' gezondheids kelk,
Den grooten Konings welzyn drinken.

Het volk van 't edel Duitſche bloed,
Dat helden en geleerden voed,
Vloeijt toe uit de omgelegen' ſteden,
Om in het aangenaam Saizoen,
By 't water, onder 't lieflyk groen,
Te wand'len met de ſtramme leden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Die van 't Vereenigd Nederland,
Zien we ook wel haaſt aan allen kant,
Na Kleeflands heilfontein vertrekken,
Na 't water, dat het blaauwe ſchuit
In koude en loome leden ſtuit,
En nieuwe frisheid kan verwekken.

Heb dank, ô Godt, die door uw' macht
Den ſchepſels, van u voortgebragt,
Die om hunn' zonden dikmaal quynen,
De zegenryke midd'len geeft,
Waar door hy, als op nieuw, herleeft.
Laat hier altoos uw' heilzon ſchynen!

Ei! zegen 't leevend kriſtalyn!
Dan zal het zielsverquiklyk zyn
Aan allen, die dees plaats genaaken.
Laat geen' Melaatſchen van u gaan:
Maar reinig elk in uw' Jordaan;
Opdat ze in uwe liefde blaaken!

Myn'

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Myn' landgenooten, 'k lok u uit
Door myn eenvoudig maatgeluid
Na Kleef (*), omringd van groene dreeven.

(*) De ſtad Kleef is met een muur omvangen, daar nog eenige oude toorens aan zyn; zy begrypt achthonderd bewoonde huizen, en heeft zes Vaendelen Burgers, yder van ruim honderd mannen. De Heiberg, daar de oude ſtad op legt, ontleend zyn naam van de hei die daar voor deezen opgegroeijt heeft. Op deezen berg is het Gaſt of Peſthuis, benevens een School, en een groote Markt met ſchoone linde boomen beplant, daar men op zaturdag allerhande ververſing en noodruft verkoopt, en driemaal in 't jaar volle markt heeft. 't Is ook de Paerden en vette Osſenmarkt. Ook legt hier het Kerkje van de Doopsgezinden. Het Minnebroërs klooſter legt in de Kaverynſche ſtraat. Het is gebouwd van Diederyk den achtſten, graave van Kleef, in den jaare 1291. Hier in vergaderen de Gilden der burgery waar voor de monnikken is toegeſtaan om ſaturdaags langs de huizen aelmoesſen te vergaderen.
Het Kapucyne klooſter legt op de Steekbaan, en is in 't jaar 1652 gebouwd. Boven de kerkdeur is het volgende te leezen.

IN HONOREM SACRATISSIMÆ HUMANITATIS FILII DEI SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ET IN MEMORIAM DIRÆ ACERBISSIMÆ MORTIS EJUS, HOC TEMPLUM ERECTUM EST, ANNUENTE ET ADJUVANTE SERENISSI. ELECTORE BRANDENB. FREDERICO WILHELMO, PRINCIPE NOSTRO CLEMENTISSI. AO. 1652.

dat is,

Ter eere der allerheiligſte menswording van Gods Zoon on-

Beſchouw in *Prent* de aloude ſtad,
Die zo veel wonderen bevat,
Op 't kunſtigſt afgebeeld naar 't leven.
Ze

onzen Zaligmaker Jezus Chriſtus, en tot gedachtenis van zyne ſchrikkelyke en allerbitterſte dood, is deeze Kerk geſticht, met toeſtemming en hulp van den Doorluchtigſten Keurvorſt van Brandenburg Frederik Wilhelm, onzen allergoedertierenſten vorſt, in 't Jaar 1652.

In de Haagſche ſtraat legt het Bagyne Klooſter van de Auguſtyner order, genaamd de berg Sion. In de groote ſtraat begonnen de Gereformeerden in den Jaare 1600 te prediken, in een huis de Drie Ringen genaamd, en bouwden niet lang daar na, tegen den Klokberg over, een nette kerk: deeze te klein wordende, hebbenze dezelve in de Jaare 1677 de helft vergroot. In den Jaare 1620 is de Lutherſche Kerk gebouwd. Die van de Jooden is, volgens hun tydrekening, gemaakt in 't Jaar der ſchepping 5431.

Op het Raadhuis ziet men, in raare ſchilderyen, de beeldteniſſen der oude hertogen van Kleef. Men houd hier driemaal in de week rechtdag. Ook is hier de byeenkomſt der Landſtanden. Men vind 'er een nette Biblioteek. Voor de trappen van 't Stadhuis is het volgende te leezen.

CUNCTIS, VELLE, PLACERE, CAVE, NAMQUE OMNIBUS, UNQUAM, NEMO, SATISFECIT, NEMO SATISFACIET.

dat is

Zie

H. Spilman sculp. 1746.

Vuë de l

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Gezicht op de Stad Kleef, langs de Spuy-graft.

Vue de la ville de Cleves, le long du Spuy-graft.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Ze is hoofſtad van het Hertogdom
Dat deezen naam voert, en alom
Vermaard is van aloude tyden.

Hoe

Zie toe, dat gy niet allen wilt behaagen:
Want door zyn' daaden of zyn' reen
Genoeg te doen aan ydereen,
Dien roem kon niemand ooit, noch zal ooit iemand draagen.

De middelpoort word tot een ſtads waag gebruikt. Zy heeft een Toren daar de brandklok in hangt, daar deeze woorden op te leezen zyn:

Ick heyt hooſe gramme griet,
Als ick ſlaa, ſo ſlaa ick met verdriet,
Slaa ik aan eenen kant
So is 'er mordt of brant,
Slaa ik aan beide zyden,
Zo wil de onderdaan tegen den Landsheer Stryden.

Men vind 'er een Armen-werkhuis, een Koningklyke molbrouwery, azyn en ſtysſel makery. Op de Steekbaan is het burger Weeshuis, en het Armendiender hof, door hertog Adolf geſticht voor onvermogende hofdienaars. Ook is 'er het Kerkhof der Gereformeerden. In deeze Stad zyn 10 putten, die, niet tegenſtaande zy op het gebergte leggen, haar water uit de Maaze ontfangen. 't Welk daar uit af te neemen is, dat door het waſſen en vallen van dien ſtroom, het water in deeze putten ryſt of daalt. Met de pompen haalt men het water op, uit het voorbyloopend Reviertje Kermisdaal. De inwoonders zyn minzaam en beleefd, jegens malkander niet alleen, maar ook jegens de vreemdelingen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Hoe blinkt van verre 't hooge Slot (*),
Dat eertyds 't droevige oorlogslot
Der helden aanzag onder 't ſtryden.

Men

gen. De adel is deftig, hoflyk en ten uiterſte beleefd; met één woord alle inwoonders beminnen de gaſtvryheid, en ontfangen ieder met heuſchheid.

(*) De meeſten willen zig verzekeren dat het ſlot in Kleef in den Jaare 698 na den opbouw van Rome, zoude geſticht zyn, dat is 300 Jaaren voor de geboorte van onzen Zaligmaaker. Inzonderheid willen zy ſtaande houden dat de Korte Toren een werk van Julius Cezar zy; het welk zy betoogen uit het opſchrift van een ſteen, die eertyds op de groote zaal van 't ſlot is uitgehouwen geweeſt, zynde volgens *Teſſchenmacher* en anderen van den volgenden inhout:

ANNO AB VRBE DCXCVIII.
C. JVLIVS DICTATOR
HISCE PARTBVS SVBACTIS
ARCEM CLIVENSEM
FUNDAVIT.

dat is

In 't Jaar 698 na de ſtichting der ſtad, heeft de opperſte gezag hebber CAJUS JULIUS, na dat hy deeze landen onder zich gebracht had, het Kleefſche ſlot geſticht.

Doch hedendaags ziet men daar het volgende opſchrift, dat nieuwer ſchynt.

AN-

L.10

N. de Beyer ad viv. delin. 1745. H. Spilman Sculp. 1746.

Het Slot te Kleef. Vüe du Chateau.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

J. de Beyer ad viv. delin. 1745. H. Spilman sculp. 1746.

Het Slot te Kleef, op de binneplaats te zien. | La Cour interieure du Chateau.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Men leeſt, dat eertyds op dien grond
Een legioen Romeinen ſtond,

ANNO. AB. VRBE. ROMANA.
CONDITA SEXCENTENSIMO
NONAGESIMO. OCTAVO.
JVLIVS. CÆSAR. DICTATOR.
HISCE. PARTIBVS. IN.
DEDITIONEM.
SVBACTIS. ARCEM. CLIVENSEM.
AEDIFICAVIT

dat is

In 't Jaar 698. Na de ſtichting van de ſtad Rome, heeft de opperſte gezachhebber Julius Cezar, na dat hy door de overgaave deeze Landen, onder zyn geweld bekomen had, het Kleefſche ſlot gebouwd.

Schoon ſommige van gevoelen zyn, dat in laater tyden dit ſlot zoude geſticht zyn, omdat 'er de Romeinſche bouworde aan ontbreekt, en alles op de Gottiſche leeſt geſchoeijd is, gelyk alle vaſtigheden die ſederd Karel den grooten, en andere Frankiſche vorſten opgebouwd zyn; nochtans is dit waar dat onder het Fondament van den Quartiertoren een menigte Romeinſche kannen en potten, met aſch van verbrande dooden aangevuld, door vorſt Maurits van Naſſau ontdekt zyn: ook worden aan de ooſtzyde des Burgs een menigte diergelyke Urnaas gevonden, ja zelfs voor eenige Jaaren een ſteen daar deeze navolgende letteren op gevonden zyn

LEG. VI. VIC.P. F.
JULI. MAX.

Dat hier een wykplaats had gekooren,
Te

Op de lange zaal ziet men een Boog (niet ongelyk aan een Romeinsche triumfboog) in mozaik uitgewerkt, daar men menschen, dieren en loofwerk in ziet, waar van de koleuren, als groen en rood, niet verflaauwen: maar in volle kracht blyven. De oudheidkundigen meenen dat hier Priesters verbeeld worden, die de dieren ter eere der Romeinsche goden gewoon waaren op te offeren. Boven de boog staan twee ridders, ten stryde gereed; aan de linker zyde ziet men het hoofd van Julius Cezar geschilderd, en aan de rechter, Octavianus op zyde te zien, even als op de medaljes. Hier onder staat een in steen uitgehouwen Romeinsch beeld. Naast de schoone geplaveide eetzaal is een kamertje waar uit men den schoonen Zandberg met zyn huizen en bosschadien beschouwt, en een uitgestrekt gezicht heeft op byna dertig torens, waar onder die van Emmerik, Calcar, Rees, en Wezel nitmunten.

De Zwaane toren, daar men wyd en zyds by helder weer het oog kan laaten weiden op 24 bemuurde steden, is voordeezen een oude toren geweest. Men leest op de achterste plaats, een weinig boven den grond dit volgende.

In Den Jair Na Gaids geboirte MCCCCXXXIX op den VII. Dagh. Van October. Vyel hier op defer plaatse een groet toirn. Die. Dair meer dan CCC jair voir Gaides geboirte gestaan had. Und die yrste hertogh van Cleve und greve van der Marcke, dede die plaatse rumen, ind desen nyen toirn uytter eynd bis an desen steen toe, binnen deselven jair weder op muuren. item ende men segt dat Julius Cesar had de toirn doen maken die daar voir stondt.

Het is aanmerklyk dat op 't hof, in het vertrek daar
de

Te (*) Kellen, tot der Duitſchen ſpyt,
En aan Trajanus naam gewyd,
Waar door de Stad eerſt wierd gebooren.

de Zwaanen toren op ruſt, het welk met verwonderingswaardige dikke muuren is opgebouwd, een Echo gehoord word, die zeldzaam is. Want indien twee menſchen zich plaatſen, ieder in een tegen overſtaanden hoek, met het aangezicht tegen den muur gekeerd, kunnen zy malkander alles in luiſteren, waar van anderen, die in het midden van 't vertrek zyn, niets kunnen hooren.

Van de Plaats des Zwaanentorens gaat men 295 trappen op tot aan de ſpits.

Dit Hof heeft alle gemakken, het is voorzien met keukens, kelders, brouw-en bakhuizen, in alles geſchikt, om koningen en vorſten te huisveſten. hier is ook de Cancelery, en veel bezienswaardige Luſthoven. van hier gaat men naar 't Prinſenhof, een heerlyke wooning die Vorſt Maurits deed timmeren en bewoond heeft. Tot den opbouw heeft hy gebruikt, den vermaarden bouwmeeſter Poſt, den zelfden die de zaal van Oranje in het Haagſche boſch heeft gemaakt. Ook heeft hy daar toe gebruikt den heer generaal Dopf, die Gouverneur van Maaſtricht geweeſt is.

(*) Het dorp Kellen legt omtrent Duizend ſchreden van Kleef, en zoude, volgens Teſchenmacher, van ouds genaamd zyn, *Colonia Ulpia Trajana*, alzo die Keizer aldaar een volkplanting der Romeinen gebracht hadde.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De ſtad, die keizer Hadriaan
Door Kellen (dat men noch ziet ſtaan)
Tot aan den boord des Ryns deed bouwen,
Om haaren aangenaamen ſtand,
Vol cierlyk vruchtbaar akkerland,
Geboomte, bergen, en landsdouwen.

Heeft Diocletiaan die oord
En Stad het hart zo niet bekoord
Dat hy (*) Eumenius deed komen,
Tot onderwys der eed'le jeugd?
Dees ſtigtte een queekſchool voor de deugd,
En wetgeleerdheid van oud Romen.

Die

(*) Eumenius Rhetor vind men op de middelpoort der ſtad geſchilderd, met een plak in de eene hand, en in de andere een kop met goude ſtukken (willende mogelyk ſtraf voor luije en belooning voor naarſtige Studenten verbeelden); hy was van Rome daar hy Rector geweeſt zoude zyn, gezonden, om de Jeugd in de beſchaafde weetenſchappen te onderwyzen, dewyl deeze volken ruuw van aart, wild en woeſt waaren, en zelfs menſchen aan hunne goden

Op

Die letterheld, die met zyn' tong
Den geeſt des Stedehouders vong,
Wierd met een Eerenbeeld beſchonken,
Dat we op de groote Zaal van 't hof
En middelpoort der ſtad, ten lof,
Nog heden op den dag zien pronken.

De Romer had in 's ſtads gezicht
Zyn (*) Harenacium geſticht,
Vol ongemeene pronkcieraaden,

opofferde, een gruwel die de Romeinen, hoe bygeloovig zy mochten weezen, verfoeiden; hy ontfing Jaarlyks 600 Sextertien tot bezolding; deeze gevoegd by andere voordeelen uit zyn ampt ſpruitende, heeft hy aan de Stad geſchonken, en deed voor den Landvoogd over Gallië een deftige reden, voering. De Stad heeft hem met een Pronkbeeldleevens grootte, van ſteen geklonken, eertyds vereerd, dat op de Zaal van 't ſlot geplaatſt is.

(*) Deeze Romeinſche vecht-of oefenplaats in de wapenen, heeft geſtaan daar het Dorp Qualburg legt, dicht by Kleef, daar in voorgaande Jaaren, ontelbaare menigte heerlyke veldtekens en gedenkſteenen uit het puin gegraaven zyn, waar mede de begraafplaats van vorſt Maurits van Naſſau is verzierd geweest.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Die, omgeworpen door 't geweld
Des oorlogs leggen onder 't veld
Begraaven, met hun' heldendaaden.

Het hooge Slot, wiens groote Zaal
Elks oog verwonderde om haar praal,
Deed Cezar zelf ten deele maaken;
Men heeft die ſterkte ſterk bezet,
Waar door den Franken wierd belet,
Om zulken grenspaal te genaaken.

Is Clivus de oude naam der ſtad,
Om dat zy op drie bergen zat?
Haar wapen heeft drie Klaverbladen,
Of Kleevers, in de Duidſche ſpraak:
De aloudheidkunde neem vermaak,
Om na de zekerheid te raaden.

De

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De Stad, als hoofd van 't Kleefs gebied,
Dat hedendaags 't geluk geniet
Beheerscht te worden door een' Koning
Uit Brandenburg Keurvorstlyks bloed
Vermaard door Godtsvrugt, deugd, en moed
Koos eer de Hertog tot een' wooning.

(*) Drie Kamers, door den Vorst gesticht:
De Landsregeering, 't Hoog gericht,
Krygs- en Domeinhof, ziet men waaken
In deeze Stad vol wys beleid,
Ten dienst der Pruisse Majesteit,
(†) En nut des lands, in alle zaaken.

Die

(*) Deeze regeeren het hertogdom Kleef, het vorstendom Meurs, en het graafschap Mark.
(†) Nog is 'er een Vierde: namelyk: het Koningklyk Provinciaal Collegium Medicum, het welk mede opzicht over de genoemde landen heeft.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De Stad word door de Majeſtraat
Die op 't Stadhuis zit in den Raad,
Met lof beſtierd; beſtaande in Heeren
Die meer tot heil der burgery
Dan zucht tot hooge heerſchappy,
Met zachten toom het volk regeeren.

Op 't Slot word in de groote Zaal,
Met ongemeene pracht en praal,
Door al de Ridderſchap en Steden,
De Hulding aan den nieuwen Heer
Hun Vorſt, gedaan, en met die eer
Hem trouw gezwooren door de Leden.

De Stenden ziet men jaar op jaar
Hier Landdag houden met elkaêr.
Dan vloeijt het volk van alle zyên,
Met Koopmans waaren derwaarts heen.
't Krioelt dan yvrig ondereen
Gelyk een zwerm van Honigbyen.

Schept

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Schept deeze Stad haar hoogſten lof
Uit Koning Fred'riks edel hof?
Zy mag voor al zyn wysheid roemen,
Wyl geen geloofsdwang hier regeert,
Maar elk zyn' Schepper dient en eert,
En de een geen ander zal verdoemen.

De Stad pronkt met een deftig werk,
Beſtaande in een Hervormde Kerk (*)
Waar in twee Predikanten leeren,
En leiden d' ouderdom en jeugd
Op 't heilſpoor van de waere deugd,
Om 't hart tot Chriſtus te bekeeren.

(*) Deeze Kerk is gebouwd in de groote ſtraat, tegen den Hartenberg of Slotberg aan; zo dat men onder in de groote ſtraat gelyk gronds den ingang heeft, en boven van den berg, eenige trappen moet aftreeden, om op de bovenſte gallery, daar het orgel ſtaat, te komen. lees van deeze Kerk Bladz: 8.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Ook hoort men hier Lutherus leer,
Verbreiden tot des Hemels eer.
De Weerelooze Mennonieten
Verkondigen des Heeren woord,
In hun Vermaanplaats, ongeſtoord,
Terwyl zy 's Konings gunſt genieten.

De hoofd-of *Cathedraale* (*) Kerk,
Een deftig en aanzienlyk werk,
Is met het Roomſch cieraad behangen.
De Katholyk leeft hier zo vry
Als in de Roomſche heerſchappy,
Ja doet 'er zelfs zyn ommegangen.

Luſt

(*) Deeze Kerk legt op den Kerkberg. Het Cappittel is geſticht van graaf Diederyk den negenden in den Jaare 1334 te Monterberg, en aldaar van den aartsbiſchop van Keulen, Walrave, ingewyd; doch naderhand in den Jaare 1341 na Kleef overgebracht. Graaf Diederyk heeft den eerſten ſteen gelegt, en eenige huizen voor den Kanunniken beginnen te bouwen. Adolf van der Mark zette dat werk voort; hertog Adolf heeft het voltrokken, en deeze Kerk uit-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Luſt u een Klooſter in te gaan
Men ziet 'er twee van mannen ſtaan
Die met beleefdheid elk ontmoeten.
Of wilt ge in 't Nonnekklooſter zien
't Kan voor de tralien geſchien,
Men zal lieftallig u begroeten.

uitwendig met twee Torens, en inwendig met twintig Pylers verzien. In deeze kerk ziet men een ſpeer, waar aan een muts hangt, die hertog Adolf van Kleef, in den Veldſlag van Cleverham den hertog van Gelder van 't hoofd heeft geſtoten, en als een Zeegeteken hier opgehangen is.

Men ziet hier de volgende Graffteden, met gedenkſchriften verzien: Dat van den laatſten grave van Kleef is aldus:

In den Jare onſers Heeren 1394. *Op onſer lieve Vrouen avont geboorte ſtirf Aleph van der Marck die Bischop was te Munſter en te Ceulen, wert daer naer Greve te Cleve en name ten Wyve Margaretha een dochter van den Berge die hadden te ſamen XVI Kinderen de altſte van deeze Kinderen wert greve naer den Vader ende hiet Aleph.*

Graffchrift van Hertog Joan den Tweeden.

In den Jaar onſes Heren 1521. *Op den Dage des Maands Jannuary den XV. Starf de Doorluchtige Hooch-*

De Jood, die nooit voor Christus boog,
Treed vry in zyne Synagoog,
En mag geruft den Sabbath vieren;
Zodat, al wie zyn plicht betracht
Beschermd word door des Konings macht,
In schaduw van zyn lauwerieren.

Men

Hoochgebornen Furst, Heer Joan, den anderen van den Naam. Hertog van Cleve Grave van der Marck ende van Catzenellenbogen.

Graffschrift van Mechteld, Hertogen Joans tweede Gemaalin

In den Jair onses Heeren M. CCCCC und V Op den 19 dach des mands february Sturf de Doorluchtige hoog geborne Furstin Frau Mechteld geboorne Lands Gravinne van Catzenellebogen, zyne leive Huys-Fraue, welke zielen in der evigheyt moeten rusten Amen.

Graffschrift van den Graave van Benthem.

In d' Jaer ons Heeren M. CCCC. 66. Op den Neisten man endaeg voir mitfasten bleef doet Arnd. Greve toe Benthem Heer toe Stenderen en Benthem en Teckelenburg, byt voir die siele.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Men twiſt hier om den Godtsdienſt niet,
Of brengt malkander in 't verdriet.
Gemoedswang is dit land ontweeken.
Elk leeft hier van vervolging vry.
Hoe ieder van gevoelen zy
Men hoort nogtans elk vriendlyk ſpreeken.

ô Wys, en loflyk ſtaatsbeleid
Der hooge Pruiſſe Majeſteit!
Elk vind hier ſtof om u te loven;
Zo zal uw heerſchappy beſtaan
Als andere vorſten ondergaan,
Die 't volk van zulken heil berooven.

Zes Poorten heeft de aloude Stad
Die zo veel ſchoons in zich bevat.
Elk leid u na de wandelwegen
Verwonderlyk voor 't keurig oog,
Dat onverzaadlyk, van om hoog,
Al 't land ziet als bedekt van zegen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Laat ons dan uit de Brugpoort treên,
En, over eene brug van ſteen,
't Reviertje Kermisdaal (*) beſchouwen,
Dat, met zyn leevend kriſtallyn,
By Schenkenſchans loopt in den Ryn
En kuſt de boorden der Landsdouwen.

Of luſt het u, die by de Bron
Voor 't ſteeken van de middagzon
U onder 't lommer hebt begeeven,
Een uur of meer na 't middagmaal,
Te vaaren op het Kermisdaal
't Zal u in frisheid doen herleeven.

Voel

(*) Deeze Revier komt boven by Kalkar uit den Ryn vlieten, door een ſmal kanaal (trekkende eenige uitwateringen van het Land byzich) door Bergendaal, voor by den Vreugdenberg, daar zy breeder word, en voor by het Slot en de Stad ſchietende, ſmalder wordende, de Spuigraft genaamd word, verdeelende zich tuſſchen de ſtad en de ſluis in twee armen, eene na het dorp Rynderen, en de andere na de Sluis daar ze wederom in den Ryn uitgelaten word.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Voel hoe het koele windje blaaſt,
En 't water met zyn' adem aast.
Het ſchuitje dryft op klaare ſtroomen.
Beſchouw den (*) Berg ginds in 't verſchiet,
Wiens voet gekuſt word van den vliet,
Vercierd met duizend groene boomen.

Zie ginds, (een wonder der natuur,
Voor vremdeling en nagebuur,)
Dien halven Schouwburg voor uw oogen.
De Stad, het Blinkende Kaſteel,
Vercierd met menig luſtprieel,
Houd alle zinnen opgetogen!

De

(*) De Kleefſche berg, een vierendeel uurs van de ſtad gelegen, heeft zyn Koninglyke majeſteit Frederik de eerſte, roemwaardiger gedachtenis, aldus verhoogt: om met den hoogſten Berg in deeze Landſtreek, en met de Zwaan die op den Slottoren ſtaat gelyk te ſtaan. Hier is een heerlyk uitzicht over alle de omleggende Landsdouwen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De Zand, Konyn en Vreugdenberg,
Verzien van wild, dat vlug en erg,
In 't groen den jager zoekt te ontduiken,
En voor den ſnellen Haazewind
Geen ſchuilplaats in de vlakte vind,
Vlucht onder Kreupelboſch en ſtruiken.

De Tuinen langs den waterkant,
Met bomen ryk van vrucht beplant,
En aangenaame waterbeeken;
Dit alles trekt den geeſt omhoog,
Op 't zien van deezen Wonderboog,
Om Godt te loven en te ſmeeken.

Brongaſten, die den ſtroom bevaart,
Heft uw' gedachten Hemelwaard.
Laat uwen galm op 't water hooren;
Zo klinkt uw dankbaar kunſt Muzyk,
Langs deezen Berg, na 't Hemelryk,
En vlieg' door de allerhoogſte Kooren.

Dus

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Dus kunt, ge, in de Overdekte Schuit,
U, onder 't lieflyk maatgeluid,
Tot in den Rynſtroom laaten vaaren;
Of, voor het daalen van de zon,
Wêer gaan na uw Gezondheidbron,
En in het lomm'rig dal vergaêren.

Hoe word myn dichtluſt aangeſpoord,
Om, buiten de (*) Nasſauſche poort
Te zingen, door een Laan van boomen,
Langs vruchtbre hoven, en omhoog,
Den Zandberg op, 't nieuwſchierig oog
Te ſlaan na ſtad en dorp en ſtroomen.

(*) Buiten deeze poort is een Laan, wier gelyken weinig te vinden is, beſtaande in ruim 600 linde boomen, hebbende in zyn lengte 2600 treeden gaans. Aan beide zyde der boomen is een wandelweg. In het midden ryd men met koetſen, wagens en karren. De Laan is zo dicht belommerd, dat men daar voor een regenvlaag kan ſchuilen, als onder een dak. Dit is een plaats daar 's zomers de Kleefſche heeren en juffers, voor en na den middag wandelen. De bepoo-

ô Schoon, ô lieffelyk gezicht!
Kan ik u ſchild'ren in gedicht?
Hier toont natuur aan wederkanten
Het einde van den Halven Kring.
Ik zie, terwyl ik vrolyk zing,
Den bouwman zaaijen, ploegen, planten.

Beſchouw een weg die ſlangswys legt,
Langs deezen Berg, waar van de Knecht
Zyns heeren paerden brengt beneden;
Die in het Kermisdaaler nat
Te wedde gaan, om friſch en rad,
Den Zandberg weder op te treeden.

Zie

pooter van deeze vermaarde Laan, is de vorſt Johan Maurits van Naſſau geweeſt. De beplanting is in den Jaare 1653 geſchied. De Poort en deeze Dreef zyn beiden naar zynen naam genoemd.

Hier ziet men den Zandberg, daar men de Kleefſche diamanten kan zoeken en vinden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Zie bouw-en weiland in 't verſchiet,
Doorſneden van den klaaren vliet.
Van verre legt des Konings gaarde.
ô Ruim verſchiet vol heerlykheid,
Van Hemelzegen overſpreijd,
Wie maalt u af naar rechte waarde!

Zie d' Eltenberg, die hoog en ſchuin
Ginds uitmunt met zyn groene kruin,
Ver boven de omgelegen' ſteden.
Wat plaats legt ſlaauwer in 't verſchiet?
Is dat het luſtig Emm'rik niet?
Gewis: doch laat ons verder treden.

Men kan dit wandelpad in ſlaan,
Om na den (*) Vreugdenberg te gaan,
En op een zitbank uit te ruſten.

(*) De Vreugdenberg heeft een heerlyk uitzicht. Vorſt Maurits liet hier een huis bouwen, daar een zaaltje

Of voor de Herberg, die daar is,
Een glas doen brengen op den disch,
En spys voor maagen die wat lusten.

Terwyl het oog hier vrolyk weid
Op dorpen, overal verspreijd,
In aangenaame landeryen;
Gaan wy verfrischt na dit onthaal,
Het voetpad op, na Bergendaal,
Met groen beplant aan alle zyên.

Hier staan wy voor vorst Maurits graf (*),
Die blyk van heldendeugden gaf,
En, met een heir van Nederlanders,
Na

zaaltje in was van grotwerk, met basten van boomen, mos, zeeschulpen en spiegeltjes vercierd: maar het ongeluk wilde dat het op Paaschdag 1669 afbrande, waar voor het huis in plaats gezet is dat men heden ziet.

(*) Na dat vorst Maurits, die om den oorlog met de Franschen in veele Jaaren niet te Kleef verscheenen was, hier weder quam, heeft zyn Hoogvorstelyke doorluchtig-

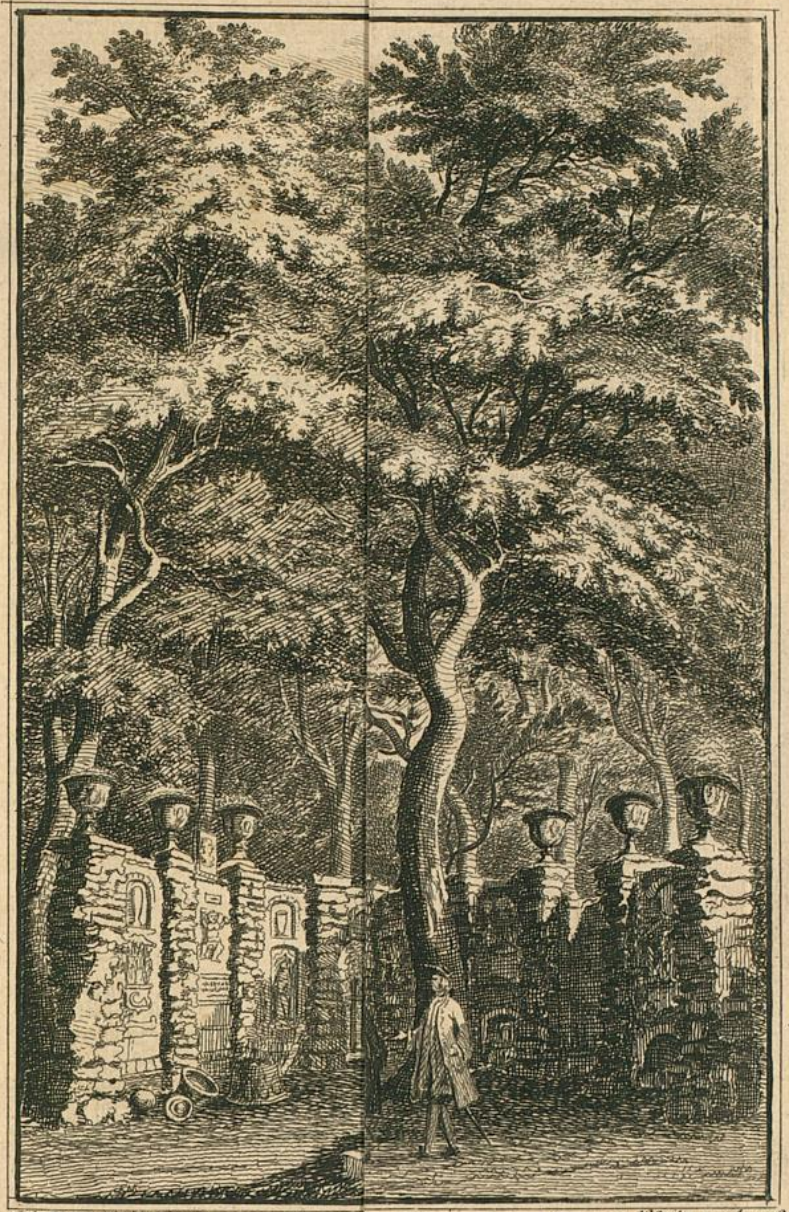

J. de Beyer ad viv. del. 1745. H. Spilman Sculp. 1746.

De Grafstede van Vors. et du Tombeau du Prince Siegen, leggende in Nassau Siegen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

J. de Beyer ad viv. del. 1745. H. Spilman Sculp. 1746.

De Grafstede van Vorst Maurits van Nassau Siegen, leggende in Bergen-dal by Kleef. ‖ Vue de Bergen-dal, et du Tombeau du Prince Maurice de Nassau Siegen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Na 't andre deel der Waereld toog:

Die, toen de zwerm der wilden boog,

Brazyl in toom hielt met zyn ſtanders.

tigheid op haar wederkomſt, 1678 hier een huis doen bouwen, tot een wooning voor zich zelf, om haaren hoogen ouderdom hier in ſtilte te ſlyten. Hier ziet men nog twee waterkolken, waar in, in de eenen een vrouwenbeeld op een grotwerk ſtaat. Ook ziet men den Paapenberg, waar op de vorſt een Loverhut had laaten zetten, daar ſomtyds voor hem in gepreedikt is. Dicht by 't huis ziet men het vermaarde, Halve maanswys, gemetſeld Werk, dat van binnen is opgecierd met ſteene beelden, groote en kleine kannen, of Urnaas, potten, wonderlyke horens, lampen, muurbreekers, en ſteenen met Romeinſche *inſcriptien*, die hedendaags meeſt geſchonden en vernield zyn. Doch dewyl de zelven in den Jaare 1698 nog in weezen zyn geweeſt, en van liefhebbers der oudheid afgeſchreven, en bewaard zyn, kan de oudheidkundige leezer, zich verluſtigen in *Teſſchenmachers Annales* of Jaarboeken met de aanmerkingen van *Ditmar*, *Engelbert Hop*, en den Conrector van *Hagenbuchs ſacrarium Principis*. Vorſt Maurits die een groot Liefhebber der oudheid was, heeft dezelve met veel moeite en arbeid by één vergaderd. De meeſte *antiquiteiten* heeft hy gevonden ter plaatſe daar het Harenacium der Romeinen geſtaan heeft, waar van boven is gewag gemaakt. De Graftombe is van een yzere plaat gemaakt, die de vorſt in zyn graafſchap Siegen had laaten gieten, waar op de wapenen en ſtamtitelen van het doorluchtig huis Naſſau te zien zyn. Hier onder heeft zyn kiſt, van koper gemaakt, een half Jaar geſtaan; waar op het lyk, naar Siegen gevoerd,

Die Brandenburgs doorluchtig hof
Gediend heeft met den hoogſten lof.
Een Hoofd der Duitſche Ridder orden,
Die eertyds Mahometh beſtreed,
En op de Kruisvaard wondren deed,
Als Malta 't zwaerd op zy moeſt gorden.
Helaas

voerd, aldaar by zyn Hoogvorſtelyke Voorvaders is by gezet. Hier is het dan, daar de doorluchtige Vorſt in den Jaare 1679 in het twee en ſeventigſte Jaar zyns Ouderdoms is overleeden. Hy was een held, met uitſtekende deugden begaafd; die van jongs af aan de wapenen, ten dienſt der Vereenigde Nederlanden, gevoerd heeft, en onder de Prinſen van Oranje opgeklommen is tot de waardigheid van eerſten Maarſchalk in de legers van den Staat. Hy is mede geweeſt in de belegeringen van Schenkenſchans, en Maaſtricht, daar de heetſte aanvallen op zyn legerplaats geſchied zyn. Hy is Gouverneur Generaal, wegens de Weſtindiſche Maatſchappy geweeſt, en Commandeur van de Joanniter Ridderorden in Duitſchland, behoorende onder het grootmeeſterſchap van Malta. De prins der Nederduitſche dichters vereerde zyn beeldt met het volgende vaers:

Zo leeft Mauritius, die, als een kopre ſtyl,
De nieuwe Werelt ſtutte, en ſtant hielt in Brazyl,
Daar Portugael en al de zeekuſt zwart van Wilden
Op hem hun grof geſchut, geweer en pylen ſpilden.
De grens der Staten ſlaept op zyne wacht en zorg.
De ſtoel van Kleef, den raed van 't keur hoofd Brandenborg

Be-

H. Spilman sculp. 1746.

den zand- Vuë Kermisdal, du cote du

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Gezicht op de Stad Kleef en de omleggende landsdouwen, te zien van den zandberg langs het Kermisdal, buyten de Nassausche poort.

Vue de la ville et des environs de Clevez, le long du Kermisdal, du coté du Sandberg.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Helaas! hoe komt dat heerlyk werk
Des helden grafs, zo ſchoon, zo ſterk,
Aldus gebroken en geſchonden?
Een bende Franſchen, boos en laf,
Beet, en vernielde 't Vorſtlyk graf
Gelyk een heir van dolle honden.

Wat verder is de ſchoone Gaard
Des konings, ook beſchouwens waard.
Hier voed en queekt men zyn faizanten,
Hier kan men ook een Berg betreên,
En zien verſchieten om ons heen,
Vol friſch geboomte en eedle planten.

Ver-

Bekleet hy met zyn' deugt, wier lauren noit verdorden.
Op zyn grootmeeſterſchap van Duitſchlants heilige orden
Heft Malta nu het hooft veel trotſer uit de zee,
Als Ottoman het zweert wil rukken uit de ſchee,
De Keizer en het ryk hem als een Ryksvorſt eeren:
Een perel aan de kroon van Naſſau en zyn heeren.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Verkieſt men dan een andre baan,
Om na 't vermaaklyk Kleef te gaan;
Dan ziet men de konynen ſpringen,
Tot dat men 't Sterreboſch genaakt,
En aan Kupidoos Pyler raakt,
Die wy van groente zien omringen.

Maar wilt gy na de Haagſche poort,
Verkies den weg die 't hart bekoort,
Gy zult den (*) Lindeboom ontmoeten,
En, onder ſchaduw van zyn blaân,
De Duitſche poſten, af en aan,
Op hunne horens hooren groeten.

't Kri-

(*) De vermaarde Kleefſche Lindeboom, in den kouden winter des Jaars 1709 vervrooren zynde, wierd het Jaar daar aan een nieuwe geplant, die nu al tamelyk hoog, en breed is uitgeſchoten. Daar nu het Poſthuis is heeft van ouds een vermaarde Kapel gepel geſtaan. Van deeze plaats ryden de poſtwagens op Arnhem Nimmegen, Keulen, Wezel, Berlyn enz:

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

J.84

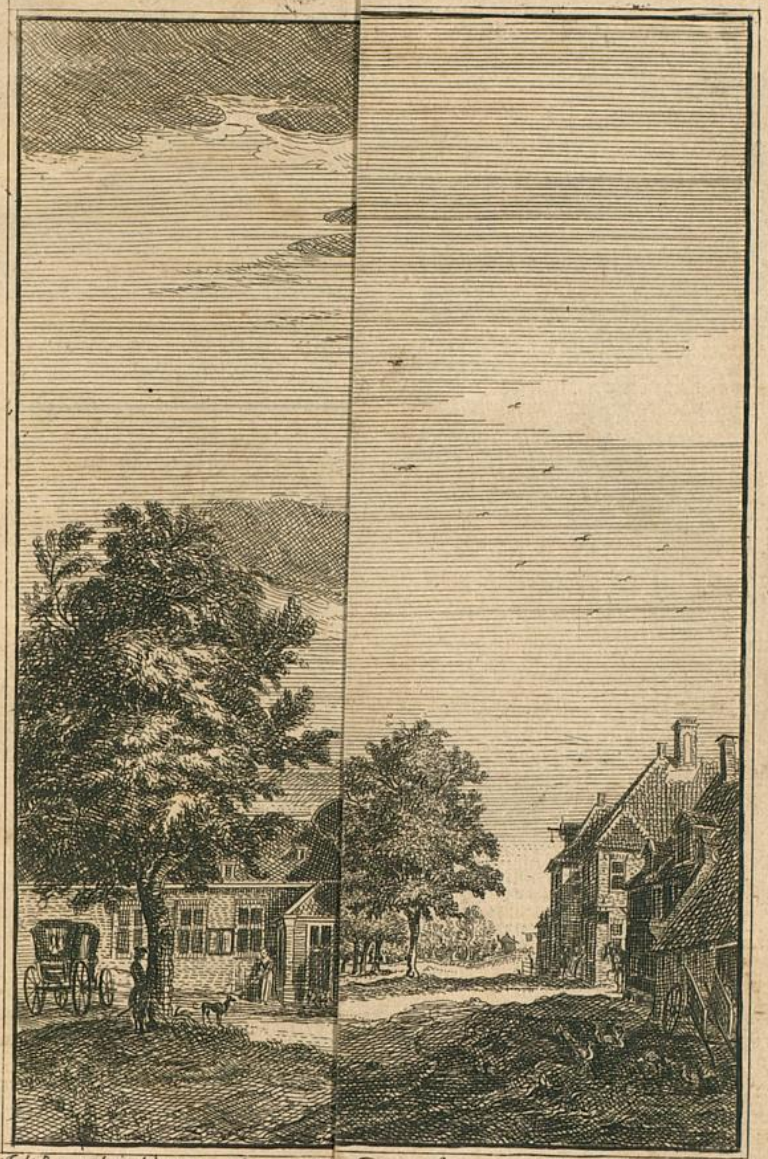

J. de Beyer ad viv. del. 1745.

De groote Lindeboom, buys de la porte de la Haye.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

J.84

J. de Beyer ad viv. del. 1745.

De groote Lindeboom, buiten de Haagsche poort te Kleef. || Le grand Tilleul, hors de la porte de la Haye.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

't Krioelt van rytuig overal
By 't Posthuis, in wiens ruimen ſtal
De rosſen na de krebben dringen.
Dit is een ſchoone herbergbuurt,
Waar in men paerd en rytuig huurt,
Ten dienſt van vriend en vreemdelingen.

Hier kunt gy door een groene laan,
Op uw gemak na 't (*) Rykswald gaan,
Of langs de Stad, door groene dreeven

(*) Het Rykswald, dus genaamd om dat het voordeezen onder het ryk van Nimmegen behoord heeft, is aan de graaven en hertogen van Kleef van tyd tot tyd gekomen. De meeſte Oudheidkundigen ſtellen vaſt, dat dit het SACRUM NEMUS of Heilig Woud is, waar in Claudius Civilis, overſte der Batavieren en Menapiërs, de treffelykſte des lands, des nachts byéén liet komen, en na den maaltyd, wanneer zy van den drank verhit waaren, ten kryg ophitſte, om het Juk der Romeinen af te ſchudden: waar op die vermaarde oorlog gevolgd is, die niet dan met een ſchrikkelyke bloedſtorting geeindigd wierd, door eenen Vreede, waar by de Batavieren, als Bondgenoo-

Voort wand'len na de Heibergs poort,
En verder, door een ſchoonen oort,
U na den (*) Sterrenberg begeeven.

Daar

nooten en Broeders der Romeinen erkent, de aloude Vryheid hebben wedergekregen.

Dit woud ſtrekt zich uit van de Gocher heide tot aan Groesbeek, vier of vyf uuren gaans. Het is op ſommig plaatſen, anderhalf, en ook twee uuren breed. De graaven van Gelder en Kleef verbonden zich in den Jaare 1266 dat zy dit Boſch nooit zouden uitroeijen of tot Bouwland maaken. Achter dit woud legt aan de Niers het dorp Keſſel, van ouds *Caſtellum Menapium* genaamd.

(*) Den Sterrenberg heeft vorſt Maurits tot de hoogte gebracht als men hem heden ziet. Op de top des bergs ſtaat een lommeryke Lindeboom, van wien de Twaalf Laanen een begin neemen, hebbende ieder een bezonder uitzicht naamelyk één na 't Slot Mooiland, (2) na den Kleefſchen Lindeboom, (3) Gennep en Materborn, (4) na den Kleefſchen Berg, (5) het Stedeke Kraanenburg, (6) den hoogen toren te Rhenen, en de Stad Nieumegen, (7) na Aernhem, (8) Doesbur gaan den Yſſel, (9) het ſticht Eltenberg, (10) het ſtedeke Griethuizen, (11) de ſtad Emmerik, (12) en de Stedekes Calcar en Griet; zynde, behalven de voornoemde laanen, verſcheiden' rondom den berg loopende dwarsweegen, waar op men de vlugge Herten een Reën gins en weder ziet loopen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Daar toont men 't ſchoonſte twaleftal
Van DoorzichtLaanen over 't dal,
Met hart verrukkende verſchieten.
Door de eerſte ziet men 't Slot en Kleef,
En, aan het eind der tweede dreef,
Den Ryn langs Emm'riks boorden vlieten.

Men kan door eene derde laan
Na 't ſtedeke Griethuizen gaan;
Dus zien we in elk een plaats verſchynen:
Als d' Eltenberg, en Schenkenſchans,
Doesburg en Arnhem, welkers glans
Wy in 't azuur blaauw zien verdwynen.

Nimmegen, Kraanenburg, en Goch,
Met Kalkar, Mooilands Slot, en nog
Veel ſchoone dorpen en kaſteelen,
Niet wel te melden in 't Gedicht,
Vertoonen zich voor ons gezicht,
En kunnen hart en zinnen ſtreelen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Wanneer men van deez' hoogte daalt,
En na den ſchoonen Springberg taalt,
Zien we onverwacht de Waterſprongen,
Als we achter 't 't heerlyk Schouwburg zyn.
Hier ſpringt het leevend kriſtallyn,
't Geen 't beeldwerk ſpuuwt uit loode longen

Hoe heerlyk, hoe beſchouwens waard,
Is 's Konings groote Dierengaard!
Zie ginds de Reën en Herten ſpringen.
Hoor hier het Schelle wildmuzyk
Van duizend vogels, die gelyk,
Ten roem van hunnen Schepper, zingen.

De Houtveſtheer des Konings woont
Daar zich de Wajenberg vertoont.
Hy heeft het opzicht op de dreeven.
Voor Wolf en Vos, die in hunn' balg
Het vee verſlinden, ſtaat een galg.
Ook blyft hier niet een Hond in 't leeven.

Treed

J.188

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De Butterberg te zien tusschen de Statue, den Yzeren Man, en het Amphitheater te Kleef.

Le Butterberg, regardé d'entre la Statuë et l'Amphithéatre.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Treed in, en wandel langs de Beek,
Om, in dees lommerryke ſtreek,
Te komen by 't *Amphiteater;*
En leevens grooten Ysren Held,
Op een Pilaar van ſteen geſteld.
Hier blaaſt de Pruiſſiſche Arend water,

Zo hoog als 't hoofd van d' Ysren Man;
Dat dertig voeten haalen kan.
Men ziet nog zes Fonteinen ſpringen,
En twee die in het Grotwerk zyn,
Dat weêrſchynt in het kriſtalyn
Om d' eerſten Hoofdſtraal half te omringen.

Men hoort den ſchoonen Waterval
Hier lieflyk bruiſchen door het dal,
Die over achtien ſteene treeden,
Het water, dat met zoet geluid
Van trap tot trap al dartlend ſtuit,
Met kracht laat vallen na beneden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Doch laat ons door de wandelpaân
Wat verder op de hoogte gaan,
En zien de Ronde Kom, vol water.
Daar ryſt een hooge Waterſtraal,
Als uit een roemer van metaal,
En maakt een aangenaam geklater.

Ginds ſpringt de derde Kunſtfontein,
Die 't water uitwerpt, koel en rein,
En 't in de kom laat wederſchynen.
Nog hooger ziet men (*) Pallas ſtaan,
Verzeld met eenen wakkeren Haan,
In eenen ring van vier Dolfynen.

Hoe

(*) *Deeze Pallas is zeer konſtig uit marmer gebakt, en (zegt men) een ſchenkaadje der Stad Amſterdam, wier Wapen men by de benedenſte Fontein vind.*

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Hoe heerlyk ſtaat voor ons gezicht
't Amphiteater, hier geſticht
Om't ſchoon fonteinwerk half te omvangen.
Brongaſten luſt u niet te ſtaan,
Wil in de Achtkante *Koepel* gaan,
En 't hart verquikken met gezangen.

Of luſt u liefſt een roemer wyn,
't Zy van den Moezel of den Ryn,
De Dienaar breng' dan kelk-en Fleſſchen.
Of ſlurpt gy liever heete Thee,
Of Koffy, hy breng' water mêe,
Om op deez' plaats den dorſt te leſſchen.

(*) Zie over de Fonteinen heen
Den Eltenberg, door groene Alleën,
Met veel omleggende Landsdouwen.

Maar

(*) *Hoe ſchoon dit gezicht zich op doet, over het Koningklyk Jachthuis Waſſerburg, het dorp Rynderen, en den*

Maar zyt gy frisch en uitgerust,
Gy kunt terstond met nieuwen lust,
De schoone Gallery beschouwen,

Die, naar de bouwkunst opgericht,
Zich deftig opdoet voor 't gezicht,
Voorzien met achtentwintig boogen,
Waar door men, in een ruim verschiet,
Uit ieder boog verandring ziet:
Een wonder in nieuwschierige oogen.

Ook

den Elterenberg, zal het echter zeer verbeeterd worden, als de twee Huizen ten dienst der Brongasten opgebouwd zyn. Het eerste is, reets vervaerdigd bestaande in een groot gebouw, voorzien met een ruime Eetzaal, Elf kamers, en een Badstoof. Tot welkers opbouw de Koningklyke Majesteit van Pruissen, een aanzienlyke somme gelds gegeeven heeft. Ook word 'er tegen over een Bronhuis, om het water te drinken, en daar neevens aan, een lange en ruime Gallery voor de Brongasten gebouwd.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

142

Den Eltenberg, te zien uit het Amphitheater, te Kleef.

l'Eltenberg, regardé du coté de l'Amphitheatre.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Ook kunt gy uit de Achtkante zaal
Uwe oogen weiden na 't Kanaal,
Den yz'ren Man en Jagers wooning,
En 't Huis, ten dienſt des Brongenoots,
(Niet verre van de houte LOOTS)
Gebouwd door mildheid van den Koning.

Maar laat ons, door een groene laan,
Nu na den Karpervyver gaan.
Daar zult gy de Doorzichtvertrekken,
Als ge achter 't huis des meeſters gaat,
Die al 't fonteinwerk gade ſlaat,
Den ſchoonen Butterberg ontdekken.

Dus wandeld onze Brongaſt voort,
Door menig ſchoon gezicht bekoord,
Ten einde van den Dierengaarde,
Na 't adelyk huis (*) Genadendaal,

(*) Even buiten de Diergaarde ziet men een heerlyken

Of Ganswyk, dat, naar 't oud verhaal,
Een kloofter was, van groote waarde.

Het edel Wasfenburg, een hof
Van aanzien, geeft den geeft hier ftof
Te fpeelen over veld en heggen.
Ei zie daar komt het vlugge Ree,
Zo tam en mak als 't wollig vee,
Zich in de beemden nederleggen.

Zie

lyken lufthof genaamd Ganswyk of Genadendaal, daar voor deeze een kloofter geftaan heeft, op een zeker *allodiaal* goed, Ganswyks Hof genaamd, het zelve wierd gebouwd door Henrik Raafius Prooft in fint Maryen kerk te Uitrecht, in den Jaare 1580. Voor de Reguliere Kanunniken van fint Auguftinus te Udem, en heeft het zelve Genadendaal genoemd: Maar door den Nederlandfche oorlog bedorven werdende, zyn de monnikken in den Jaare 1603, weder na het kloofter te Udem geweeken. Heden behoort het aan de Hoogadelyke Vryvrouwe, weduwe van den overleden geheimen ftaatsdienaar, en Vryheer van Blaspiel, tegenwoordig opperhofmeeftresfe der Koningklyke prinfesfen van Pruisfen. Het is een voortreflyk lufthuis met fchoone tuinen, overwaardig om bezien te worden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

S.44

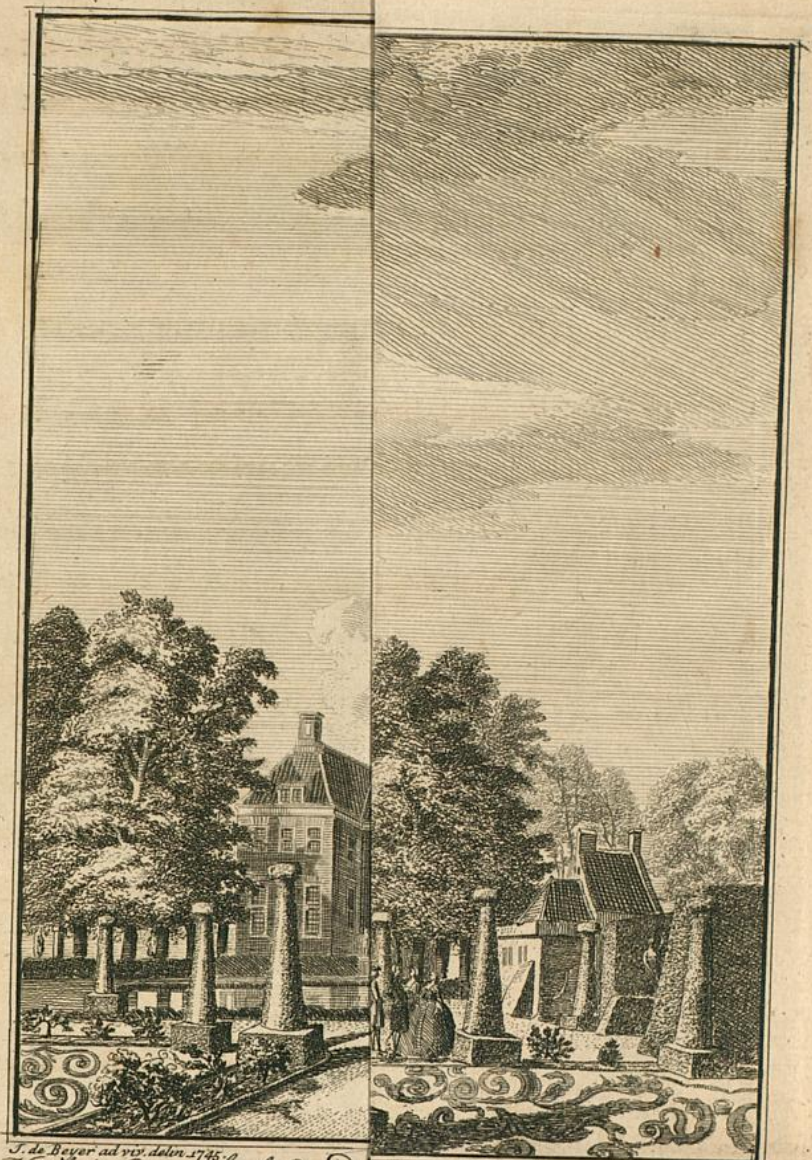

J. de Beyer ad viv. delin. 1745.

A. Spilman Sculp. 1746.

Het huis Ganswyk, of Genadel, ou Genadendal.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

J.44

J. de Beyer ad viv. delin. 1745. — H. Spilman Sculp. 1746.

Het huis Ganswyk, of Genadendal, by den Diergaarde te Kleef. ‖ La Maison de Ganswyk, ou Genadendal.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Zie daar een eedle Blanke Zwaan
Zyn vleugels in den vyver ſlaan,
En dartel duiken onder 't water,
Terwyl het pluimgedierte queelt,
Welks orgelſtem de zinnen ſtreelt,
In boſch en veld, met zoet geſchater.

En treed men uit de Waterpoort;
Dan word de Vreemdeling bekoord,
Om weder 't Kermisdal te aanſchouwen,
En 't vorſtlyk ſlot, van Kleef, een werk
Wiens hooge toren ryſt na 't zwerk,
Als vorſt der Kleefſche hoofdgebouwen.

En wilt gy hier de Brug op gaan,
Dan ziet ge een ouden toren ſtaan (*),

(*) Deeze toren ſtaat in het water. Daar zal voordeezen een brug aan geweeſt hebben, tot gebruik van de hertogen, ten tyde dat zy op het ſlot hun hof hielden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Die vierkant is, den Pulvertoren
Van ouds genaamd, in 't algemeen,
Schoon dit een ſlotpoort was voorheen;
Wiens eerſte naam tans is verlooren.

Hier vind de Wandelaar weêr ſtof,
Om, tot zyn' Scheppers roem en lof,
Te zingen in de Luſtprieelen,
Van 's Konings Gaarde, ſchoon beplant;
Hier plukt men vruchten met de hand.
Wien zou dit Paradys verveelen!

Myn Landgenooten voelt ge een zucht
Om u in deez' gezonde lucht,
Te ontheffen van uw lichaams quaalen;
Neem dan uw toevlucht na de Bron
Die mogelyk u helpen kon,
En doen u friſer adem haalen.

Heer

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

f. 46

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

De Fontainen, en het Amphitheater, te zien achter de Statue, genaamd de Yzere Man.

La Fontaine et l'Amphithéatre, regardés du coté de la Statue de Fer.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Heer SCHUTTE heeft de (*) Quelle ontdekt,
Der Bron die tot uw heil verſtrekt,
Wil dan met zegenryke klanken,
Zyn onvermoeijde naerſtigheid,
Naa 's Hemels Oppermajeſteit,
Alom voor u gezondheid danken.

(*) De Quel der Gezondheidbron is in den Jaare 1741, door den heere Dokter JOHAN HENRIK SCHUTTE, aan den Springberg ontdekt, achter het Amphiteater, daar men, (niettegenſtaande die berg redelyk hoog is,) veel lis of biezen vindt; een teken dat de grond van water verzien is. Voor veertig Jaaren heeft men al beſpeurd dat 'er daar omtrent mineraal water moeſt ſchuilen; ook heeft de Geneesheer Schutte, ſederd het Jaar 1725 dat hy zich te Kleef ter inwooning begaf, nu en dan kentekenen van een mineraal water gevonden, en dikmaals daar na gezocht; doch uit vreeze van te weinig, tot het gebruik nodig te zullen vinden zulks niet bekend gemaakt; doch in het Jaar 1741, door hulp eeniger berglieden, een ryke Mineraal Quelle gevonden hebbende, heeft hy dezelve wel ingeſloten, en door middel van pypen, niet zonder veel zorg en moeite, met hulp van Godts zegen, onder de aarde door, in het Bronhuis geleid, het welk voor eerſt van hout gemaakt, in 't vervolg met een ſchoone achtkante *Coepel* en een Gaandery daar aan (als boven gemeld is) zal herbouwd worden. In deeze houte Loots word het water der Quelle door pypen, 110 voet lang, onder de

Voor kan men na het middagmaal,
Vertrekken na 't Genadendaal,
Of na het Huis te Mooijland ryden,
Daar 't aan den Vreemdling vry zal ſtaan,
Romdom, en op het Slot te gaan,
Bekoorlyk aan alle zyden.

Of

de aard, in de daar toe gemaakte Fontein geleid; en uit een Kraan getapt, door den Bronmeeſter in een glas gedaan zynde, den Brongaſten aangeboden; die het aanſtonds uit drinken; wandelende daar op 10 a 12 minuten: dan wederkomende drinkenze nog een glas: doende dit zo dikmaals, tot dat zy haar getal genuttigd hebben. Om het getal der glaazen te onthouden, is yder Brongaſt met een Wyzer, die met een lint aan de borſt hangt, verzien; die telkens als hy een glas gedronken heeft den wyzer, voortzet van één tot achtien toe; of zo veel als de Geneesheer oordeelt; met wien men, als Bronnen Dokter, raadpleegt; die dan het waterdrinken, af of aanraad, na de geſteltenis van den Brongaſt het vereiſcht. Dit Wyzertje is nodig om het getal der glaazen te onthouden, en is met dit opſchrifr verzien: *Pour la Sante!* op de andere zyde is de Pruisſen Arend verbeeld, met een ſpringende Fontein, en de woorden SALUS PUBLICA. Het water word gedronken 's morgens van zes of zeven uuren, tot tien uuren. Tuſſchen het drinken word 'er door eenige Muzikanten, die daar toe aangeſteld zyn; eerſt in het *Amphiteater*, en naderhand in het Bronhuis,

een

Se 48

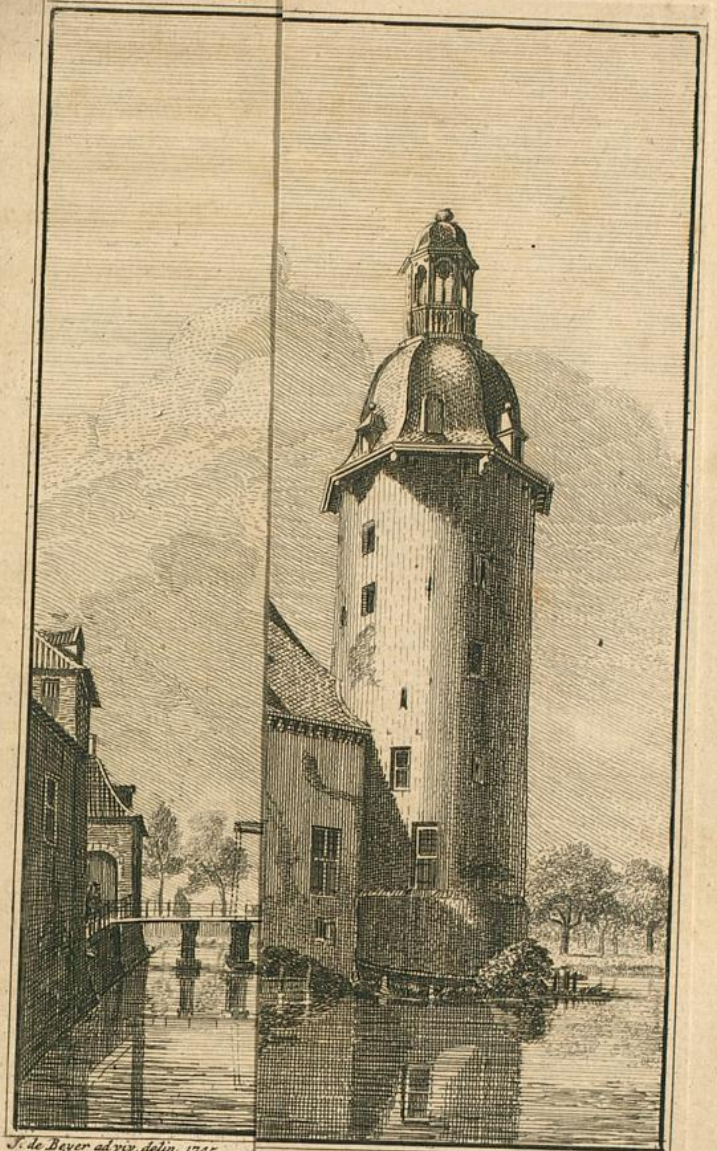

J. de Beyer ad viv. delin. 1745. H. Spilman Sculp. 1746.

Het Koningkl[illegible]gle de Moiland.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Se 48

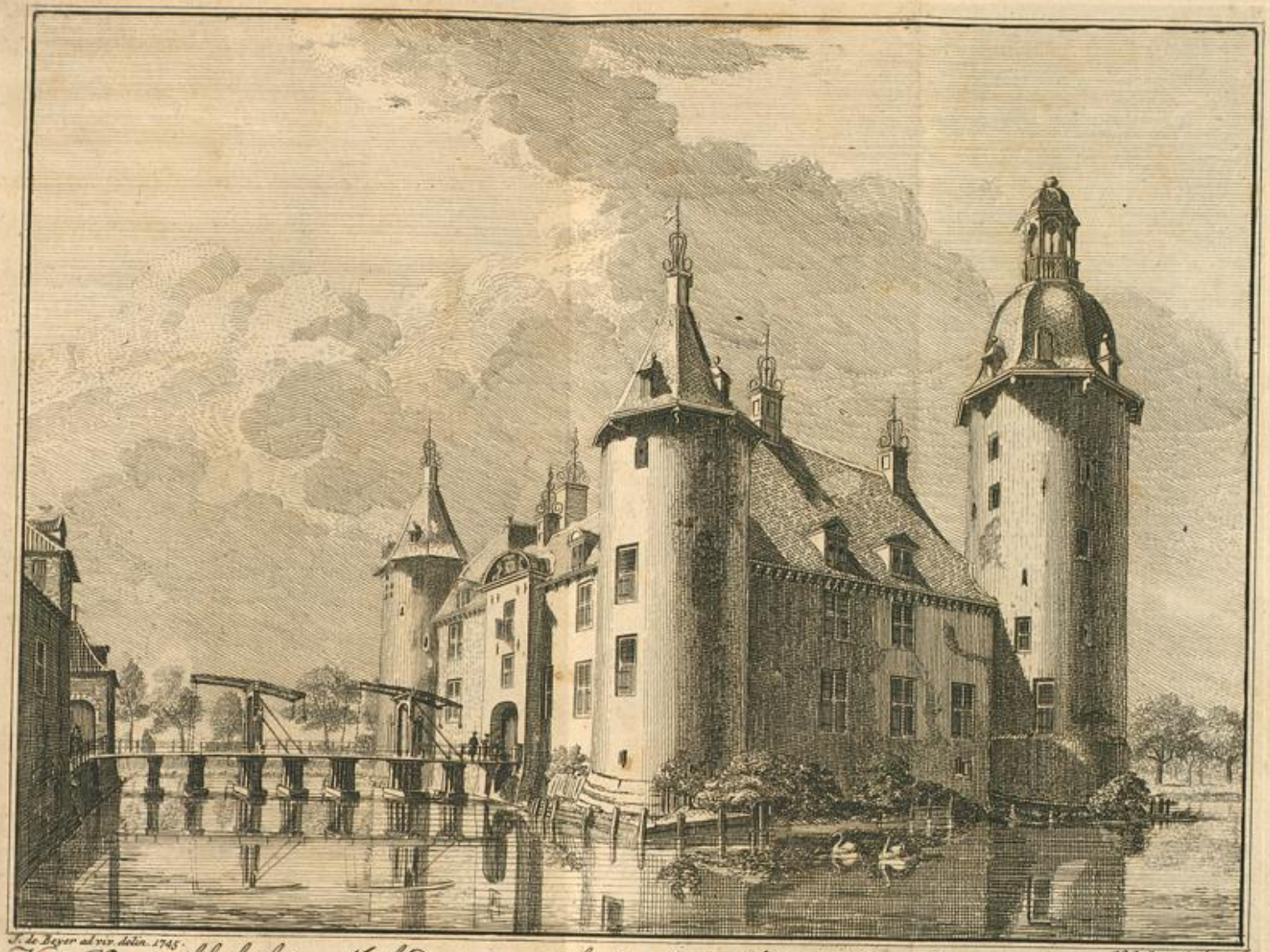

J. de Beyer ad viv. delin. 1745.

H. Spilman Sculp. 1746.

Het Koningklyk huis Moiland, omtrent Kleef. || La Maison Royale de Moiland.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Of wil men d' Eltenberg bezien,
Dat kan in korten tyd geſchiên.
Daar dorpen ſteden en kaſteelen,
Waranden, ſtroomen, akkerland,
Gebergte en wild, aan allen kant,
Het hart met duizend kleuren ſtreelen.

Wilt

een fraaij Muzyk geſpeeld, om de Brongaſten te vermaaken. Na 10 uuren keeren zy na hunne wooning te rug, om zich wat uit te ruſten. Sommige gebruiken niets op het water, anderen verkiezen een kop Koffy of Chokolaat. Na den Maaltyd maakt men gezelſchap. Deeze vermaakt zich in de Muzyk, andere met redeneeringen, in 't kort, ieder vind, van wat ſtaat hy mag weezen, ſtofs genoeg tot tydkorting. Die een weinig wel ter been zyn, doorkruiſchen de vermaakelyke wandelwegen, die hier boven beſchreven zyn. Of kunnen voor een maatelyken prys, koetſen, wagens, en rypaarden huuren, om verder van de bronplaats af, zich te verluſtigen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Wilt ge in Ulæus boſchen zyn,
Of, verder op den Duitſchen Ryn,
De ſchepen, en gelaaden' Aaken
Zien dryven in den ſnellen vloed,
Die de oogen, ſlangsgewys ontmoet.
Gy kunt u in zyn loop vermaaken.

't Sticht (*) Bedburg overal vermaard
Om de oudheid, is beſchouwens waard.
Of luſt het u party te maaken,
Om eens te ryden na de Maas?
Daar vind uw maag een lekker aas,
Dat alle monden pleeg te ſmaaken:

Om

(*) Het klooſter Bedburg zoude zyn oorſprong van een kluizenaar hebben, Joachim genaamd. In den Jaare 780 (zegt men) heeft graaf Ludolf die een Godtvruchtig heer was, dit bedehuis geſticht, om hier, uit Kleef komende, te bidden, gelyk de volgende graaven en hertogen mede gedaan hebben. Dit Bedehuis is in den Jaare 1124 van graaf Arnold den tweeden, ten behoeve van de Præmonſtartenzer orden, met treffelyke renten, tienden en *Collatiën* begiftigd.

Maar

Daar brengt, u *Mopman* op den Disch
De baars, en and're lekkre visch,
Met Rynsche, Fransche of Moezel wynen
Die vriend, die altyd vrolyk leeft,
En overvloed van alles heeft,
Doet voor dien tyd uw zorg verdwynen.

Hoog (*) aadlyk Kleef, dat over de Aard
Om uw beleeftheid wierd vermaard,
Wie kan uw lof ten volle zingen?

Maar eindelyk is het veranderd in een Vry-Adelyk Waereldlyk sticht, bestaande uit Bagynen die aan geen Kloofter beloften verbonden zyn, en huwelyken mogen. Dit kloofter is door den Nederlandschen oorlog bedorven, daarom zyn de Juffers, in de Stad Kleef overgebracht. Arnold de tweede en zyn gemaalin, 1163 gestorven, en graaf Otto de eerste, overleden 1311, zyn hier in de kerk begraaven.

(*) Doordien zich de hooge regeering te Kleef ophoudt, vindt men daar veel luiden van rang, die wel hebbend en welleevend, zyn. Men vind'er een treffelyk Muzyk Colegie, daar de vreemdelingen ook toegelaaten worden De meeste Brongasten leggen in de Stad t' huis, zo in herbergen als by burgers, om dat de Bron maar een vierendeel uurs van de Stad legt

Uw gaſtvryheid, voor klein en groot,
Brenge in uw zegenryken ſchoot
Den toevlucht veeler Vreemdelingen.

Die

legt. Men bericht eenige weeken voor den tyd aan den geneesheer SCHUTTE, dat men genegen is zich na de Bron te begeeven, die dan een bequaame plaats bezorgt, en pleizier neemt om de Brongaſten te dienen; die te zwak zyn om te gaan, ryden, voor een geringen prys, met een Koets of ander rytuig van Kleef na de Bron en van daar wederom. Ook vind men, voor den geenen die te zwak zyn om te gaan, by de Bron een vermaaklyk huis, waar in men treffelyk gediend word: maar het is 'er wat koſtbaarder dan in de Stad. Men vind in Kleef wild in overvloed, en alle ſoort van eetwaaren, en wynen, voor een gemeenen prys: doch die de Bron gebruiken, dienen met den Geneesheer raad te pleegen, welke Spys, voor hunne Gezondheid nodig zy. De Brongaſten leeven heel vriendelyk met malkander, zonder eenige plechtigheid, als broeders. Men vind 'er gemeenlyk luiden van alle ſoort en rang; hooge en laage Standspersoonen, en elk voegt zich by zyns gelyken. Die genegen is om den aart deezer Gezondheidbron te onderzoeken, leeze de beſchryving van de nieuw uitgevonden Kleefſche Bron, opgeſteld door den heer *Johan Henrik Schutte*, medelit van het Koningklyke Pruiſſiſche Land Medicyns Colegie, te Kleef, en ontdekker deezer Bron; een werkje dat in Nederduitſch is vertaald.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Die Franſch, Hoogduitſch of Neêrlands
(ſpreekt;
Die kunſten, en geleerdheid queekt,
Of Handel dryft vind hier zyn vrinden.
De Brongaſt, die door ziekte quynt,
Woont hier geruſt tot zy verdwynt,
En zal getrouwe hulpers vinden.

Hoe heilryk is, ô Kleef, uw ſtand!
Hoe vruchtbaar 't omgelegen land!
Hoe cierlyk uwe burger hoven!
Gy zyt een Paradys op aard:
Elk heffe 't hart dan Hemelwaard,
Om Godt voor alles goeds te loven.

Hy heeft u menigmaal gered,
Als 't zwaerd wierd op uw keel gezet,
Door 's vyands woedende oorlogsbenden;
Als gy gebrandſchat en vernield,
Vol ſchrik en angſt in 't ſtof geknield,
Hem aanriept midden in de elenden.

Schoon, in den binnelandſchen twiſt,
Daar elk in troebel water viſcht,
Gy onverhoeds wierd aangegrepen;
De Godt der vadren brak nogtans
Der goddeloozen oorlogslans,
En 't zwaerd, tot uw bederf geſlepen.

Wy zullen van d' alouden tyd,
Dat gy vernield wierd door den ſtryd
Der (*) Noordſche volken, niet gewaagen.
Noch hoe 't Romeinſche krygs geweld
Wierd, door de Vranken, uit het veld,
In Kleefsland, by den Ryn, verſlagen.

Noch

(*) In den Jaare 268 quamen de Franken; 351 de Quaden; 366 de Hunnen 433 de Nooren en Deenen, over den Ryn. Omtrent den Jaare 500 wierden de Romeinen verjaagd uit hunne volkplantingen en vaſtigheden, waarop de Nederlanders en haare gebuuren, zich by den Vranken (of vryë volken) hebben gevoegd.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Noch van dien vreesſelyken (*) ſlag,
Die Adolfs gemaalinne zag,
Van boven uit den Zwaanen toren;
Toen 't machtig heir van Gelderland
Door haaren held wierd overmand;
Wyl 't tot zyn val was ſaamgezworen.

Noch hoe, als vorſt Johan van Kleef,
Die zonder manlyke erven bleef,
Tot ſmart der Landen was geſturven,
Men 't erfrecht bragt op 't punt van't zwaerd,
Waar door gy 't droevig doelwit waart,
Eens oorlogs, die u heeſt bedorven.

(*) Deeze ſlag, in den Jaare 1397 geſchied, is van grooten nadruk geweeſt. Men leeze daar over, Pontanus en de Gelderſche ſchryvers.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Gy zaagt, ô zegenryke ſtad,
U van den (*) Spanjaard aangevat,
Die door het leger van de Staaten,
Daar op zyn beurt is uitgejaagd:
Maar gy wierd jammerlyk geplaagd,
Verarmd, ontveſt, en ſchier verlaaten.

Als (†) Schenkenſchans veroverd was,
Zond Spanje 't allerſnoodſte ras
Van krygsvolk binnen uwe muuren,
Wiens hondenhonger haaſt verſlind,
Al 't geen het by den burger vind
Die in zyn huis noch hof kan duuren.

Daar

(*) In 't Jaar 1614.
(†) 1635 Wierd 'er 5000 man van allerhande natie door den Spanjaard in gezonden.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Daar na is u het zelfde lot,
(Als 't volk van Hesſen week op 't ſlot)
Door 's (*) Keizers heir te beurt gevallen!
Zo wierd uw' wydvermaarde veſt,
Een kaal, een uitgeplonderd neſt,
Een puinhoop, van geſloopte wallen.

Uw ſtraat, die eer zo heerlyk was,
Lag meeſt begroeijd met kruid en gras.
Men zag ſlegts hier en daar gebouwen.
De melk-koe weide langs het Slot.
Wie kon het deerlyk overſchot
Der Burgers zonder ſchrik aanſchouwen?

Doch eindelyk heeft de Alzegenaar
U zo verhoogd in (†) dertig Jaar,
Door

(*) In 't Jaar 1641.
(†) Van den Jaare 1641. Tot 1671

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Door onverwachte zegeningen,
Dat gy met de omgelegen ſtreek,
Op nieuw een Paradys geleek',
Dus vond gy ſtof zyn roem te zingen.

Hoe bloeijde 't omgelegen land.
Daar wierd gezaaijd, gepoot, geplant;
De bergen, na de lucht verheven,
Met boekweit rogge en tarw bezaaijd,
En door den landman afgemaaijd.
De wilderniſſen wierden dreeven.

Men leefde als in een Gulden' eeuw.
Men hoorde nergens krygs geſchreeuw.
De burgers lieten zich regeeren
Van vroome koop-en ambachtSliên,
Die naauwlyks eens na 't Raadhuis zien,
En niets dan vreede en ruſt begeeren.

ô Heil-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

ô Heilryke eeuw! ô ſchoone ſtaat!
Quam' hier dien tyd een advokaat,
Hy had van honger moeten ſterven;
Want rees 'er ergens een verſchil,
Om *Testament* of *Codicil*,
De Burgemeeſter ſcheidde de Erven.

En vond men hier of daar een vriend
Die met zyn uitſpraak niet gediend,
Van geen verzoening wilde weeten,
Die mogt, wanneer men in de ſtad
Een Jaarelykſe maaltyd had,
Niet met zyn medeburgers eeten.

Uw lands heer FREDRIK WILHELM heeft
Veel Jaaren in uw hof geleefd.
Naa gy dien vorſt hebt ingehuldigd
Vond gy uw' zegen meer en meer,
Door deugd en Godtsvrucht van uw' heer,
In 's Hemels gunſt vermenigvuldigd.

De KONINGEN van zyn geſlacht,
De PRINSSEN uit hem voortgebracht,
Zaagt gy hier menigmaal verſchynen;
Zo vloeijde allengs een ryke ſchat,
Door 's Heeren zegen, in de ſtad,
En deed den tegenſpoed verdwynen.

Nog tweemaal hield het Franſch geweld
U in zyn klaauwen vaſt gekneld;
Eerſt, als de vrye (*) Nederlanden,
Verraaderlyk en onverwagt,
Beſprongen door zyn overmacht,
Byna vervielen in zyn' handen.

Daar naa quam 't (†) Franſche leger aan,
Om zich by Zanten neêr te ſlaan.

Men

(*) In 't Jaar 1672 tot 1678
(†) In 't Jaar 1702.

Men zag Bouflers en Tallard draaven,
Om Tilli, die te Bedburg quam,
En met Athlone d' aftocht nam,
Te flaan, eer hy zich mogt begraaven.

Maar als het fterke Keizerswaard,
Door 't bloedige beleg vermaard,
Zich eindelyk moeft overgeeven,
Trok Vrankryks Maarfchalk fchielyk voort,
(Terwyl Tallard bleef voor uw poort,)
En deed Nimwegen voor hem beeven:

Doch ziende dat hy onverwacht
Geftuit wierd door Athlones macht,
Begon hy met zyn heir te zwenken.
Hy floeg alom de tenten neêr,
Juift in de legerplaats, daar eer
Het Hollands heir hem dacht te krenken.

Daar plundert hy het platte land,
Rondom de ſtad aan allen kant,
Verſchoonende mischien de ſteden,
Om naderhand met meer geweld,
Door roof, aſperſingen van geld,
Of moord, te trappen op hunn' leden.

Maar Godt heeft in dien tegenſpoed
U door zyn ſterken arm behoed,
Borgonje wierd door ſchrik geſlagen.
Tallart was in drie weeken tyd,
Het ſchoon en vruchtbaar Kleefsland quyt;
Ja, dorſt zich hier omtrent niet waagen.

Nu zyt gy meer dan veertig Jaar
Gebleeven buiten krygsgevaar;
Wil dan met zegenryke klanken,
HEM, die u deez' genade geeft,
En 't Land van Kleef gezegend heeft:
DEN GODT DES VREEDES, ſteets bedanken.

Be-

Bedank daar na uw Grooten Held,
Die Duitſchland van het ſnood geweld
Der overheerſching will' bevryden!
En nagebuur, en onderdaan,
In ſchaduw van zyn Lauwerblaên,
Met vreede en zegening verblyden!

BID, DAT DE HOOGSTE MAJESTEIT,
UIT ZYNEN TROON DER EEUWIGHEID,
HIER IN, DEN KONING FREDERYK ZEGEN!
DIE PALMEN EN LAURIEREN STREEK,
EN VOOR GEEN ROOMSCHEN CAEZAR WEEK,
'T ZY MET DE PEN, OF MET DEN DEGEN.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

B E R I C H T.

Dit Werkje oordeelde men best in quarto te drukken, om dat de Plaaten dan minder behoefden gevouwen te worden: maar vermits ook sommige werken van dezelve natuur in groot octavo gedrukt zyn, en misschien de een of ander, na Kleef reizende, het zoude willen by zich draagen, zynde Bladen zo smal gedrukt, dat het op groot octavo formaat gevoegelyk kan afgesneden worden.

De plaaten worden best (inzonderheid de heele en halve vels) aan strooken gehangen; en de heele vels van boven ingevouwen, op dat de gezichten, te minder daar door belemmerd worden.

Op de volgende Plaatsen moeten alle de Kunstplaaten gevoegt worden:

1 --- Het gezicht op de Stad Kleef langs de Spuigraft, tusschen Bladz: 8 en 9.
2 --- Het Slot te Kleef op de binneplaats te zien, 10: 11.
3 --- Gezicht op de stad Kleef en de omleggende Landsdouwen van den Zandberg te zien langs het Kermisdal buiten de Nassausche poort, 28: 29
4 --- De Graffstede van vorst Maurits van Nassau Siegen, leggende in Bergendaal by Kleef, 30: 31.
5 --- De groote Lindeboom by Kleef, 34: 35.
6 --- De Butterberg te zien tusschen de statue den yzeren man, en het Amphiteater te Kleef, 38: 39.
7 --- Den Eltenberg te zien uit het Amphiteater te Kleef, 42: 43.

8 --- Het huis Ganswyk of Genadendaal by den Diergaarde. 44: 45.
9 --- De Fonteinen en het Amphiteater achter den yzeren man, 46: 47.
10 --- Het Koningklyk Slot Mooijland, 48: 49

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

By den DRUKKER dezes zyn noch te bekomen.

De GRAAVEN VAN HOLLAND, in Jaardichten beſchreeven door P. LANGENDYK, verrykt met alle de beeldteniſſen dier prinſen, naauwkeurig getekend, naar de echte aloude tafereelen, op de Zaal van 't Raadhuis der Stad Haarlem, 2 deelen in Quarto.

Met PRIVILEGIE der Ed. Gr: Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtvrieſland.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

455 II.
1.55

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf